

HAZATÉRT HŐSÖKRŐL

Az atyai ház. Simor Ottó (Hágen) és Csikos Sándor (András) — Fotó: Keleti Éva

Téli zsoldár. Szabó Zsuzsanna (Aletta) és Lamanda László (Apáczai) — Fotó: Matusz Károly

Valamikor régen egy osztályba járt Apáthi Imre, Kovách Aladár és Magyar Bálint. Egy-két esztendővel túl a tizedik érettségi találkozón, 1939 májusában azután bemutatja a Nemzeti Színház — *Dajka Margittal* és *Tímár Józseffel* — a *Feltámadás* című *Tolsztoj-regény* színpadi változatát, Kovách Aladár első színházi alkotását. S ez akkor is csak úgy jöhetett létre, hogy a második barátunk még az egyetemi években készült dramatiszálását — az első barát, az ország első színházának akkor már jeles színésze, *ellopta... s bevitte dr. Németh Antalnak*, az igazgatónak. Kovách Aladár az okos fondorlatról csak akkor szerzett tudomást, amikor már előtte volt a szerződés, csak alá kellett írnia, s előleget vehetett föl. Mindezt pedig a harmadik barát beszéli el, amikor kritikát ír a *Feltámadás* bemutatóról...

Kovách Aladár színházi szűzbeszéde, Tolsztoj kezét fogva, egyértelmű siker. A korszak egyik legszebb előadása született, *Dajka Margit* és *Tímár József* remekléseivel; ugyanannyi előadást ért meg, mint a közvetlenül előtte bemutatott VII. Gergely, *Németh László* drámája. A Nemzeti Színház ekkor új darabot kért a harmincegy éves író-tól.

Igy született meg és így került közönség elé egy év múlva, 1940 decemberében a *Téli zsoldár*, az Apáczairól szóló Kovách Aladár-dráma, ismét *Tímár Józseffel*, *dr. Németh Antal* rendezésében.

„Hazamegyek. Nekem egy országot kell megépítenem betűből, könyvből, szellemből” — mondja Apáczai, még a dráma elején, még Hollandiában, ahol az imént mondott nemet az utrechti egyetemnek: nem lesz professzor külhonban. Otthon, Erdélyben fog tanítani. Apáczai, a valóságos, és a színjáték főalakja tevékeny hős, hazatérő hős.

András is az, akinek csak keresztnéve van. Ő Az atyai háznak, *Remenyik Zsigmond* költői drámájának főalakja. Ő dél-amerikai, afrikai és ausztráliai bolygósaiból tér haza.

Remenyik Zsigmond nem sokkal azután, hogy visszaérkezett második amerikai útjáról, a dór-mándi szülői házban írta meg *Az atyai házat*, alig két évvel a *Téli zsoldár* premierje után. Ajánlottan beküldte a Vígszínház akkori igazgatójának, *Harsányi Szoltnak*, s bámulatos gyorsan választ kapott. pozitívat! Az emlékezés logikátlan logikáját követő „formabontó” — s akkor szinte forradalmian újnak

számító — darab a sok értelembe konzervatív Vígszínház színpadára került 1943 tavaszán.

Játszotta pedig *Bulla Elma*, *Kiss Manyi*, *Somlay Artúr*, *Mihályi Ernő*, *Orsolya Erzsi*, *Bihari József*. És *Benkő Gyula*. Ő volt András, aki ezeket mondja: „...mindent rendbehozunk megint... az ajtókat, ablakokat, bútorokat... Azután a tetőt meg a kertet... Új életet fog kezdeni a ház.”

Apáczait a kis haza hívta haza, Andrászt az atyai ház.

Emlékszem Kovách Aladár-ra; testi hibásan, bottal a kezében járt az emberek között. Útja később messzire vitte. Jó lett volna vele, évtizedek múlva, még egyszer találkozni. A szomszédos Ausztriában halt meg. De előbb kérte, akiket erre kérhetett, hogy abban a burgenlandi faluban temessék el, amely legközelebb van Magyarországhoz. Ő már nem ért haza. De drámája, a *Téli zsoldár*, néhány hónappal ezelőtt hazatért.

Remenyik Zsigmond üveg-törékeny figurája, dohányszínű háziköntösben, feledhetetlenül előttem áll a Nyáry Pál utcai otthon bútorai között, öreg kéziratos ládája mellett. Az atyai ház-kötetet, a páratlanul szép *Csernus Tibor* borítóállapal s belső rajzokkal, nem egészen egy évvel halála előtt megleghangú ajánlással nyújtotta át nekem. Bízott, hogy a szeretett darab egyszer ismét színpadra kerül. És azóta elmúlt egy negyedszázad.

Illés István, a győri Kisfaludy Színház főrendezője, antikváriumban, egy kazal könyv között vásárolta meg a *Téli zsoldár* példányát. Véletlen? A könyvek — a színművek — sorsa? Ősbemutatója után negyvenhat évvel így szólalhattak meg, másodszer, Kovách Aladár tiszta mondatai, erdélyi zenéjükkel, szelid archaizmusukkal a dunántúli nagyváros közönsége előtt. Amely áhítattal hallotta, figyelte, hogy író szól hozzá. S előadás végén a taps? A nagy és emberi taps!

Léner Péternek, a nyíregyházi Mórincz Zsigmond Színház igazgatójának felesége volt Az atyai ház „véletlen dramaturgja”. Kezébe került az említettem kötetből egy példány, elolvasta a színjátékot, odaadta férjének... És ez a magyar dráma is hazatért jó negyvenhárom évvel a vígszínházi első előadás után, hogy a tiszántúli város publikuma fogadja viharos szerettel Remenyik Zsigmond összetéveszhetetlen mondatait.

Két vidéki teátrumunk két vitathatatlanul drámai értéket hozott vissza a magyar színházi élet vérkeringésébe.

Csak a hazatérés mondanatni sorszerű egybeesése sorolta egymás mellé a két művet?

Sokkal inkább a belső rímelés. Jelzik a mai színház és néző vonzódását a humanus mondanivalókhöz; mutatják a költői realizmus életteremtését. A magyar drámaírásnak olyan vonulatát képviselik, föltétlenül írói rangon, amely a harmincas évek második felétől, főként a Nemzeti Színház *Szűcs László* vezette dramaturgiai munkájának hatására hozta meg gyümölcsseit.

Ezt a költői-realista dramaturgiát a *kirekesztők* ideiglenesen, hol ekkor, hol akkor, „korszerűtlenség” tartják. De jön egy pillanat, amikor a befogadók ismételtlen átélnek tartós korszerűségét. Mint most is. Miután a hazatért hősök előtt kinyílt az ajtó...

Dalos László